

ראשי פרקים

- א. מבוא
- ב. 'יסוד הישרי ישר'
- ג. השלכות ל'תביסה המוסרית' של איסור גזל
- ד. כמה דוגמאות מעשיות
 1. גול בדברים שאין בהם ממש
 2. גול ציבור
 3. מצוות השבה
 4. קבלת ציוד של אחר לפני שחרור
 5. היזק
- ה. סיום

א. מבוא

היציאה לצבא – יש בה מן היציאה מן החממה שבישיבה לעולם החיצוני. כשיוצאים ממסגרת חינוכית ועוברים למסגרת של עבודה, או שירות צבאי, מתעוררות ביתר שאת בעיות הלכתיות-מוסריות שונות. אחת מהבולטות שבהן היא **בעיית הגזל**.

כידוע, בעוונותינו הרבים, אף על פי שאמרו חז"ל שהגזל מקטרג בראש כל העוונות¹, אנו מוצאים לעצמנו היתרים שונים לאיסור זה. אלו באים לידי ביטוי במונחים שונים, בצבא ובחיים האזרחיים: 'לסחוב', 'להשלים ציוד', 'להרים', 'לקחת מה שמגיע לי', 'להחזיר פגיעה לאדם, או גוף, עשיר שמנצל אותי (=רובין הוד)' וכדומה. מכבסת המילים מצליחה לטהר את השרץ, ועוזרת לאנשים להתעלם מהבעייתיות המוסרית-הלכתית שבמעשיהם.

ביחס לאיסור הגזל, בולט במיוחד הממד המוסרי, מעבר לזה ההלכתי. דווקא כאן לא יועילו מיני הערמות שאולי יש להן מקום בשעת הדחק בהקשרים הלכתיים אחרים. באיסורים מוסריים עלינו 'להערים' על ההלכה לכיוון ההפוך, ולפעמים יש להחמיר גם במקום שהיא אולי לא אוסרת להדיא (כגון גזלת זכויות יוצרים, תוכנות, דיסקים וכדו').

1. על פי ויקרא רבה לג, ג.

מעבר ל**איסור גזל**, בהערמות כאלו ישנו גם **חילול השם**. לגבי זה נאמרים דברי הרמב"ם², שיש חילול השם גם במעשים המותרים, ובפרט אם יעשה אותם מי שמצפים ממנו שלא לעשות אותם (ראה ציטוט בסיום המאמר).

כמובן, במקומות שאין בכלל אפשרות לראות זאת אפילו כהערמה ('השלמת ציוד'), קל וחומר בן בנו של קל וחומר שאין כל מקום ללכת אחרי מכבסת המילים הנ"ל.

הרמב"ם³ עומד על הסתירה שבין מאמר חז"ל לבין עמדת הפילוסופים. מחד גיסא אמרו חז"ל "לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב, אי אפשי ללבוש שעטנז, אי אפשי לבוא על הערוה, אלא אפשי, אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי" כלומר הטיפוס האידיאלי הוא המקיים את המצוות בגלל ציווי אלוקי ולא בגלל נטיית הלב. מאידך גיסא, כבר אמרו הפילוסופים "שהמושל בנפשו – על אף שעושה המעשים המעולים – הרי הוא עושה הטובות והוא מתאוה למעשי הרעות ומשתוקק להם ... והוא עושה הטובות והוא מצטער בעשייתן. אבל המעולה – הרי הוא נמשך במעשהו אחר מה שיערוהו אליו תאוותו ותכונתו, ויעשה הטובות והוא מתאוה ומשתוקק להן. ובהסכמה מן הפילוסופים שהמעולה יותר טוב ויותר שלם מן המושל בנפשו"⁴.

הרמב"ם מיישב את שתי הטענות, באומרו שהמושל ביצרו עדיף במצוות השמעיות (בניסוח אחר, מעט שונה: בין אדם למקום), אולם המעולה עדיף במצוות המוסריות (בניסוח אחר, מעט שונה: בין אדם לחברו).

אם כן, באיסור גזל, כמו בשאר איסורים מוסריים, אסור לנו להסתפק בהתנהגות ראויה. ישנה מטרה נוספת, והיא **להפנים את היחס הדוחה ושאת הנפש גם כלפי הנפש פנימה**⁵.

וכן לשון בעל ספר החינוך:

וכתב הרמב"ם זכרונו לברכה: אפילו גוי ועובד עבודה זרה אסור לגזלו או לעשקו, ואם גזלו או עשקו יחזיר. ובגמרא אמרו ז"ל שאפילו אנשים שמותר לאבד גופן, כגון המינין, אסור לאבד ממונם ולגזול או לגנוב מהם. ואמרו בטעם זה דשמא יצא מהם זרע ראוי ויהיה ממונם להם. ועוד אפשר לומר, שכוונתם זכרונם לברכה בהרחיקם זה כדי שלא ירגיל האדם טבעו בכך, כי גריעות יהיה בנפש בהרגילה במדות הפחותות והרעות, והוא חבל חזק למשוך העוון⁶.

2. יסודי התורה ה יא.

3. שמונה פרקים ו.

4. על פי תרגומו של הר"י שילת, הוצאת שילת-מעלה אדומים, ירושלים, התשנ"ו.

5. ראה על כך את דברי המנחת חינוך מצווה רכז שהובאו להלן בפ"ג.

6. מצווה רכט.

המורם מן האמור עד כאן הוא שאיסור גזל הוא איסור מוסרי והלכתי. אפיון זה מחייב לא להערים על איסור זה, שכן המערים עובר לכל הפחות על **איסור גזל מוסרי** ועל **חילול השם**. כן עלינו להפנים רתיעה נפשית מאיסור זה, ולא להסתפק רק בהתנהגות ראויה בהתאם לשורת הדין. בהמשך ננסה לעמוד מעט על אופיו זה של איסור גזל, ולראות כמה מהשלכותיו.

ב. יסוד ה'שערי יושר'

גדרי איסור גזל הם פשוטים יחסית – אסור לשלוח יד בממון הזולת. כמובן יש לפלפל טובא בגדרים פורמליים – מתי הגזלה נקנית, מה ההבדל בין גנבה לגזלה, מהו חיוב ההשבה וכדו'. אולם האיסור עצמו, הלכה למעשה, פרט למצבים מסוימים מאוד, הגדרתו היא פשוטה יחסית. כפי שראינו לעיל ישנו רובד מוסרי מעבר לרובד ההלכתי, ואם מתחשבים בו, המצב נעשה פשוט עוד הרבה יותר. יש להימנע מלשלוח יד בכל רכוש של הזולת, או הציבור, גם כשאין לנו הכרעה הלכתית חדה. לא רק משום שספק דאורייתא לחומרא, אלא גם בגלל האיסור המוסרי. כפי שנראה כעת, יש לתמונה זו גם בסיס עיוני-הלכתי.

הגאון ר' **שמעון שקאפ** בספרו **'שערי יושר'**⁷ עומד על כך שאיסור גזל שונה מכל איסורי התורה. הוא פותח בקושיית המהר"י באסון, מדוע בממונות הולכים לקולא לנתבע (כלומר על פי הכלל המוציא מחברו עליו הראיה⁸), ולא מחייבים אותו להחמיר מספק, כבכל איסורי דאורייתא.

הגרש"ש מסביר שאיסור גזל נקבע על פי **ההנהגה המשפטית של דיני הממונות**, ולא על פי גדרי איסור והיתר שנקבעים בתורה עצמה. אם כן, לאחר שבית דין פוסק על פי המערכת המשפטית-הלכתית שהמוציא מחברו עליו הראיה, ובכך פוסק לקולא לנתבע – שוב לא קיים איסור גזל.

אם כן, כפי שהגרש"ש קובע בתחילת השער, כמעט בכל איסור אחר בתורה הציווי מכונן את האיסור. אולם באיסור גזל הציווי בא **רק לתת גושפנקא לאיסור משפטי שנקבע במערכת אנושית טרום-הלכתית**.

בתוך דבריו ניתן לראות שהוא מביא לקביעה זו שתי הנמקות שונות:

א. התורה מצווה אותנו לא לגזול. אולם המושג 'גזל' מניח הגדרות קודמות של רכוש ובעלות, שהרי איסור גזל הוא שליחת יד בבעלות וברכוש של הזולת. אולם לא ברור היכן מוגדרים

7. שער ה.

8. "המוציא מחברו עליו הראיה" – כאשר חפץ מוחזק על ידי אדם מסוים וחברו תובע ממנו את החפץ בטענה כי החפץ שלו, אזי החבר צריך להביא ראיה לכך שיש לו בעלות על החפץ, ובלא הבאת ראיות המחזיק בחפץ נפטר בלי הבאת ראיות משלו.

המושגים של בעלות, או רכוש 'של מישהו'? או נאלצים לומר שהם מוגדרים עוד לפני הציווי על הגזל, כלומר **במערכת משפטית קדם-הלכתית**⁹.

ב. הטעם שאנו מקיימים את התורה הוא **הסברה שלנו** שיש לקיים את ציווי הבורא. אם כן, כאשר אותה סברה מובילה אותנו למסקנה משפטית שאסור לגזול – עלינו לקיים גם את הסברה הזאת¹⁰.

הנימוק הראשון מוביל למסקנה שהתורה עצמה נותנת גושפנקא לאיסור המוסרי-משפטי. הרובד המטא-הלכתי אינו מכיל איסורים אלא רק הגדרות משפטיות. האיסור עצמו בסופו של דבר יונק את תוקפו מדיני התורה. התורה מסרה את הגדרות הבעלות והממונות לנו כחברה, והטילה איסור על פגיעה בהם. לעומת זאת, הנימוק השני מוביל לתפיסה רחבה הרבה יותר: גם איסור גזל עצמו שייך לרובד המטא-הלכתי, והוא אינו יונק את כוחו רק מכוח התורה המסורה לנו. הקב"ה מצפה מאתנו לקיים אותו גם ללא תלות בחיוב לקיים את התורה. בה במידה שאנו חייבים לקיים את התורה – כך גם חייבים אנו לקיים את הסברה לגבי גזל.

הנימוק השני מוביל אותנו למסקנה שגדרי האיסור המוסרי יכולים להיות רחבים יותר מגדרי איסור לא תגזול. יכולים להיווצר מצבים שבהם אין איסור הלכתי פורמלי של גזלה, אולם הקב"ה מצפה מאתנו בכל זאת לא לשלוח יד בממון מסוגים אלו.

אם כן, אף על פי שהגרש"ש הביא את היסוד שלו לקולא, והסיק ממנו שהנתבע יכול לא להחמיר על עצמו בדיני ספק גזל, המשמעות של היסוד הזה בדרך כלל היא דווקא לחומרא. זוהי כנראה גם כוונת ספר החינוך, שכתב:

שורש המצוה ידוע, שהוא דבר **שהשכל מרחיקו הרבה**, וראוי להרחיקו, כי יודע הגוזל החלוש ממנו כי בבוא עליו תקיף ממנו היה גם הוא נגזל, והיא סיבה לחורבן הישוב.

ג. השלכות ל'תפיסה המוסרית' של איסור גזל

ניתן לחשוב על השלכות שונות של תפיסה זו של איסור גזל.

הגרש"ש עצמו מצביע על כמה דוגמאות. למשל, גזל גוי לפי חלק מדעות הפוסקים אינו אסור מן התורה. אולם האיסור המוסרי-משפטי בעינו עומד גם לגבי גוי. **המגן אברהם** כותב שמי שגזול אתרוג מגוי, גם לדעות הסוברות שגזל גוי מותר מן התורה, עדיין לא יוכל ליטול אותו בסוכות, מכיוון שאין כאן דין 'לכם'. אמנם לא נעבר איסור גזל הלכתי פורמלי, אולם האתרוג איננו שלו¹¹. הגרש"ש מוסיף כאן שישנו גם איסור משפטי על שימוש בממון שאינו שלו (שכן זו גופא משמעותו של המושג 'בעלות', שהוא כמובן קיים גם אצל גויים).

9. ראה שם ב ע"א

10. ראה שם ד ע"ב.

11. ועיין עוד בספר החינוך תחילת מצווה רכט.

ייתכן, אם כן, שלפעמים איסור זה של גזל גוי יהיה אף חמור יותר. לא מצד חילול השם, אלא אפילו בגדרי איסור גזל עצמו.

לדוגמא, הגר"ש **ישראל** בתשובתו על פעולת קיביה¹², כותב שחל איסור להציל עצמו בממון של גוי, וזה חמור יותר מהצלת עצמו בממון של ישראל. הסיבה לכך היא, שהאיסור לגזול מגוי נובע **מדיני המשפטים**, אולם הגוי אינו מצווה וגם אינו רוצה להציל אותי בממונו. לפיכך, גם אם בישראל לרוב הראשונים¹³ מותר להציל עצמו בממון חברו (ולשלם אחר כך), בגוי לא ברור שכך הוא הדין. אם ההיתר מבוסס על כך שהבעלים גם הוא מצווה ורוצה להציל אותי בממונו, הרי בגוי, שאינו רוצה ואולי גם לא מצווה להציל אותי, אין היתר ליטול את ממונו לשם הצלתו¹⁴.

יש בנותן טעם להביא כאן גם את דברי המנחת חינוך. וזה לשונו:

אך נראה לי לכאורה דאף להסוברים **גזילת** גוי דרבנן, מכל מקום **גניבת** גוי אפשר דמן התורה אסור, להסוברים דאף על מנת למיקט (דרך שחוק או ע"מ להחזיר או לשלם) אסור לגנוב מן התורה, מזה נראה דהתורה לא אסרה זה מדין ממון לבד, **רק המידה הגרועה הזאת בעצמה התורה אסרה**. אם כן בשלמא גזל, דהוא רק דהתורה אסרה ממון חברו, אם כן אפשר דשלי גוי לא אסרה כי הממון שלו הפקר לאותן שיטות, אבל גניבה, דאף שלו אסור לגנוב כדי שלא ילמוד מידה הגרועה הזאת, אם כן אף מגוי אסור, כדי שלא ירגיל בזה, ועל זה הקפידה התורה. אך לכאורה לשיטות אלו, גם בפחות משהו-פרוטה עובר על הלאו הזה, דמרגיל עצמו בזה ולא מטעם חצי שיעור...¹⁵

מהמנחת חינוך עולה שיסוד האיסור בגנבה הוא ההרגל הנפשי, וזה עצמו יסוד אחד לאיסור מן התורה. ולעיל מינה¹⁶ הוא מביא שיש איסור לגנוב אפילו דבר ששייך לו (כלומר לגנוב את שלו מהגנב).

מובן שבהקשר זה עולה גם בעיית חילול השם וקידוש השם. הגמרא אומרת מפורשות שגזל גוי מהווה חילול השם (ובתנא דבי אליהו משמע שכל האיסור בגזל גוי הוא רק מצד חילול השם), ועל כן מבחינות מסוימות הוא אסור באיסור חמור יותר מאשר גזל יהודי. בב"ק¹⁷ איתא שאף אם אבדת גוי מותרת, אם יש בה חילול השם אף אבדתו אסורה¹⁸.

12. ראה בספרו עמוד הימיני סי' טז.

13. פרט לרש"י בב"ק ס' ע"ב.

14. נציין שהגר"ש ישראלי מסיק שבפעולת מלחמה המצב הוא שונה, ושם הדבר מותר, וא"מ.

15. מצווה רכד סק"ד. בעניין זה ראוי להביא את איסור גנבת דעת, אשר כבר בגמרא מפורש שהוא מטועם גנבה, ובכל זאת לכל הדעות הוא אסור גם כלפי גוי. הסיבה לכך היא כנראה הנוק המוסרי-נפשי שיוצר האיסור. ראה על כך במאמרי בתחומין כה.

16. שם סק"ב.

17. קיג ע"ב.

18. ועיין עוד בירושלמי ב"מ פ"ב ה"ה.

ד. כמה דוגמאות מעשיות

כאמור, גדרי הגזלה ההלכתיים, ובפרט המוסריים, אינם מסובכים להגדרה, שכן כמעט תמיד יש ללכת בהם לחומרא. אולם דווקא בגלל זה לפעמים יותר קשה לעמוד בהם. ברור שאסור לגזול ממון יחיד, וגם, ואולי עוד יותר, ממון ציבורי. בדרך כלל אין שום היתר לפגוע במי שפגע בנו על ידי נטילת ממון שלו, אלא אם כן יש כאן נסיבות מיוחדות (מניעת הפגיעה, או עשיית דין לעצמו במקום שניתן לפי גדרי הדין הזה).

1. גזל בדברים שאין בהם ממש

האיסור מן התורה הוא גם בפחות משווה פרוטה¹⁹. אמנם חיוב השבה אין בכהאי גוונא, שכן יש מחילה, אך יש לשים לב שהמחילה אינה מתירה את איסורי גנבה וגזל עצמם. אסור לגזול גם זכויות מופשטות, כמו תוכנות מחשב וכדו', אף על פי שלפעמים נראה שאין מי שמפסיד מכך (בוודאי לא הצבא. ואת מייקרוסופט ה'נצלנית' הרי יש מצווה מן התורה לשדוד, ובפרט שאלו גויים). ההגדרה ההלכתית-פורמלית אינה ברורה לגמרי²⁰, אולם לפחות מוסרית אין כאן כל ספק.

2. גזל ציבור

רשות להשתמש בממון מאפשרת שימוש בו, אולם יש לשים לב שהרשות צריכה להינתן על ידי בעל הממון. לצורכי מצווה יש סברה ש'ניחא ליה לאיניש דיתעביד מצווה בממוניה', ואז מותר להשתמש גם ללא רשות. אולם ישנם מי שאולי לא נוח להם בזה, ושם יש להיזהר. בה במידה, ניחותא ברורה של הבעלים מאפשרת שימוש בממונו גם אם זה לא לדבר מצווה. בממון פרטי המצב פשוט יותר, אולם בממון ציבורי המצבים של מתן רשות וניחותא יכולים להיות סבוכים למדי.

למשל, כשהמפקד האחראי נותן רשות להשתמש – יש לברר היטב לאילו צרכים הרשות ניתנה, ולא להרחיב אותה מעבר לאמור. כשהמפקד אומר לי להשתמש בחפץ כלשהו (טלפון, עט, מחשב וכדו'), יש לדון האם זה היתר לצרכי הפרטיים או לצורכי הצבא. בשני המקרים, גם אם הרשות ניתנה ההיתר אינו מובן מאליו. הדבר תלוי האם ההיתר הזה הוא בסמכותו של המפקד שנתן לי את הרשות. האם הוא מוסמך להורות על שימוש כזה לצורכי הצבא, ו/או לצרכים פרטיים.

19. בגזל. ולגבי גנבה נחלקו הראשונים. ראה מנ"ח מצווה רכד סק"ג.

20. ראה על כך במאמרי הנ"ל בתחומין כה.

למשל, קצין במדור רשאי להורות על שימוש ברכוש המדור לצרכי היחידה. אולם הוא לא רשאי להתיר לי להתקשר בטלפון הצבאי לצרכים פרטיים, שכן בדרך כלל לא הוא זה שמשלם את החשבון, או זה שיצטרך לאזן את הגירעון בתקציב היחידה על ידי קיצוץ במקום אחר.

מפקד שמוסמך לתת רשות שימוש הוא אותו אחד שהצבא נותן בידיו את שיקול הדעת לחלק את התקציב, והרשות בידו להחליט להקדיש משהו מן התקציב לרווחת אנשי היחידה.

אגב, גם מפקד מוסמך לגמרי, אם ההוראה שלו אינה סבירה, אין היא מהווה היתר לשימוש. למשל, מפקד יכול להורות על שימוש ברכוש היחידה שבפיקודו לצרכים פרטיים כלשהם, למשל כאשר לפי שיקול דעתו חיילים צריכים ליצור קשר עם הבית לצורך מורל היחידה. אולם גם אם התקציב מסור בידו, הוא אינו יכול להורות לחיילים לקחת רכב מהבסיס לבילוי פרטי. (כמובן, בילוי מתוכנן של היחידה יכול להיות שונה). המצבים הם סבוכים, ודווקא במצבים כאלו חשוב לזכור שאיסורי גזל אינם רק שאלה פורמליות, אלא גם שאלה מוסריות, ולכן בספקות יש מקום להחמיר.

שימוש בקשרים (= 'מאפיה') שיש למישהו באפסנאות, או בתחזוקה, על מנת לקבל ציוד שאינו מוקצה לו כדין – גם הוא בעייתי. כאן ישנה בעיה נוספת, שאותו ציוד יכול לבוא על חשבון מישהו אחר שזקוק לו יותר, אך קשריו באפסנאות פחותים. זה אינו גזל בשום מובן, אולם בהחלט ישנה כאן פגיעה בזולת.

3. מצוות השבה

גזל הוא לאו הניתק לעשה. מי שגזל יש עליו חיוב של השבת הגזלה. יש להקפיד על השבה גם כשהגזלה אינה גזלה של חפץ מסוים, אלא בזבוז או שימוש בממון צבאי. הוא הדין כשהחפץ הנגזל אבד, יש להשיב ממון לפי ערכו.

יש להקפיד שההשבה תיעשה לאותה קופה שממנה הממון חסר. למשל, שימוש לא מותר בטלפון מחייב השבת עלות השיחה לקופת היחידה. יש להקפיד שהקופה היא של הרמה שמשלמת את חשבון הטלפון (לא להחזיר לקופה הקטנה של המחלקה, או המדור, כשהענף הוא המשלם את חשבון הטלפון).

כשמחזירים רכוש לצבא – יש לעשות זאת באופן שהוא אכן יחזור לצבא עצמו. למשל, אין להחזיר לאפסנאי אם יש חשש שהוא לא ירשום את ההחזרה, אלא ישתמש בכך כדי לכסות חוסרים שהוא אשם בהם.

4. קבלת ציוד של אחר לפני שחרור

בעת שירותי הצבאי היה נוהג בינינו שפל חייל שמשתחרר מקבל מחבריו את כל הציוד שחסר לו, וכך הוא לא צריך לשלם את החסרונות. ההנחה היתה שמצב כזה יכול להימשך מאיש לרעהו,

והחוסרים אינם נגזלים מהצבא, שכן הם ממשיכים להיצבר אצל הנותרים. בסופו של דבר 'האחרון יכבה את האור'. כשיסגרו את הצבא (!) כבר לא יהיה צורך בציוד הזה.

יש טעם לפגם בסידור כזה, אולם דומה כי אין בו איסור של ממש, ויש מקום להתירו. נראה שמותר לחייל להעביר ציוד שלו לחייל אחר, כל עוד לא מעלימים משלטונות הצבא את החוסר, ולא משלימים אותו שלא כדין. כמובן, אם החוסר גורם לבעיה בתפקוד הצבאי יש לדווח עליו, ואסור לעשות זאת. ייתכן שכאן תתעורר גם בעיית הגזל, שכן הציוד לא ניתן על דעת כן.

אם יש חשש שהנותן הנדיב ישתמש בשיטות לא ראויות כדי להשלים חסרונו, אין היתר לקבל ממנו. המקבל עובר על לפני עֶר, חילול השם, ואולי גם גזל מוסרי.

הגמרא²¹ אומרת שאסור (מדרבנן) לקנות מיד גנב מפני שמחזיק ידי עוברי עברה. וכן כל דבר שחזקתו שהוא גנב אסור ליקח אותו.

יש מקום לזהירות בשימוש בציוד, גם אם אין מדובר בגזל של ממש. לקחת אוכל מעל למה שנצרך ביחידה, דבר שנפוץ אצל רס"רים (והם אפילו מרגישים שזה לטובת הכלל, ולא לטובתם האישית), הוא בעייתי מאוד. מעבר לגזל, יש כאן גם 'בל תשחית', ונראה לאסור זאת גם בקל וחומר מהשבת אבדה (אם יש חובה להשיב אבדה אז ברור שאין היתר ליצור אבדות).

5. היזק

זהירות כזו נדרשת כפל כפליים כאשר מדובר בהיזק לרכוש, ולא בדיני גזל. ואין כאן המקום לברר את היחס בין גזל להיזק. יש לזכור: אדם המזיק חייב גם באונס.

השבת אבדה מחייבת גם לא לעמוד על רכוש הזולת. כשרואים רכוש שעומד להיאבד, או להתבזבז לשווא (כגון מנורות דולקות שלא לצורך), יש לנסות ולמנוע זאת. מי שאינו עושה כן, בדרך כלל עובר על השבת אבדה. זה מחייב לחשוב על התייעלות – שלנו עצמנו, וגם של הסובב.

סיטואציות כאלו מעמידות את החייל בדילמות לא פשוטות. לפעמים הסביבה שלו מצפה ממנו לנהוג כך, וכשהוא בתפקיד (רס"ר לדוגמא) הרי זו נתפסת כאי-לויאליות ליחידה. דומני שאם נקפיד על התנהגות הולמת וערפית בכל מישורי החיים, גם התנהגות כזו תתקבל ביתר הבנה על ידי הסביבה, ואולי אף נזכה להשפיע עליה במשהו.

21. ב"ק קיח ע"ב.

ה. סיום

השירות בצבא הוא הזדמנות שיש לנו לבוא במגע עם אוכלוסיות שונות, שבדרך כלל אינן פוגשות בני ישיבה. יש לכך כמה אספקטים חשובים: ראשית, קידוש השם וחילול השם, לגבי מה שיחשבו עלינו ועל הציבור שבאנו ממנו ואותו אנו מייצגים. אולם, ואולי אף חשוב מכך, זוהי הזדמנות להשריש בציבור רחב יותר נורמות שבדרך כלל הם כלל לא מודעים לקיומן.

בני אדם שנחשבים כמוסריים מאוד, והם באמת כאלו ברוב תחומי החיים, אינם מקפידים על שימוש ברכוש ציבורי, או על פגיעות שונות ברכוש הזולת. לפעמים מצב כזה נוצר רק משום שמעולם לא עמדו בפני הדרישה לעמוד בסטנדרט כזה, ומעולם לא חשבו על כך שיש בזה בעיה כלשהי. כפי שראינו, לפעמים ישנה אפילו אידיאולוגיה שמאשרת את הלגיטימיות של מעשים אלו. השירות המשותף מהווה הזדמנות פז לחנך את הציבור הרחב (יחד אֶתנו עצמנו) לעמידה בסטנדרטים נאותים יותר ביחס לרכוש ציבורי ופרטי.

לסיכום, ראינו שאיסור גזל הוא ייחודי במובן זה שהוא נוגע לרובד מוסרי, שלא רק נוסף על האיסור התורני אלא אפילו עומד בבסיסו. ראינו כמה השלכות לעניין זה. הזכרנו את המושג של חילול השם שכרוך בעברת הגזל ובנקודה זו נביא את דברי הרמב"ם. וזה לשונו:

ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם. והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות, דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם. ואף על פי שאינן עבירות הרי זה חילול את השם, כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר. והוא שיש לו ונמצאו המוכרים תובעין והוא מקיפן. או שירבה בשחוק או באכילה ושתיה אצל עמי הארץ וביניהן. או שדבורו עם הבריות אינו בנחת ואינו מקבלן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס. וכיוצא בדברים האלו הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפנים משורת הדין.

וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דיבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות ונעלב מהם ואינו עולבם, מכבד להן ואפילו למקילין לו, ונושא ונותן באמונה, ולא ירבה באריחות עמי הארץ וישיבתן, ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין, והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם, עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאוים למעשיו, הרי זה קידש את השם ועליו הכתוב אומר 'ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר'²².

22. הל' יסודי התורה ה'יא.